

DATE NOI PRIVIND RĂSPÎNDIREA ICOANELOR PE STICLĂ ÎN SĂLAJ

(fragment de repertoriu)

Cu dorința de a contribui la închegarea unei imagini cuprinzătoare asupra tipologiei și originii icoanelor pe sticlă identificate în județul Sălaj, prezenta comunicare supune atenției publicului și specialiștilor, un material inedit, rod al cercetărilor inițiate de Oficiul județean Sălaj pentru ocrotirea patrimoniului cultural național¹.

Ierņuțeni

Maica Domnului cu Pruncul și Isus învățător — ambele date 1797 — inv. bis. Birsăuța, com. Ileana (Fig. 1 și 2). Rame de brad profilate și canelate cu cavete de grosime inegală. Față de celelalte exemplare pictate de zugravul popa Sandu din Ierņuțeni — cunoscute, în literatura de specialitate — aceste două icoane se deosebesc prin inscripțiile cu slove chirilice, plasate pe o bandă albă jos, cu următorul text: Anul: 1797: „Voids (probabil Vaida — nume de familie des întâlnit în zonă) Nede (?): au plătit: această icoană” — primul exemplar, și: „Anul: o mie (ultimele trei slove — cifre lipsesc din cauza unei deteriorări) robu: Gheorghe: nemeșu: au plătit această icoană”. — al doilea exemplar: Prin analogie cu primul exemplar, credem că și al doilea exemplar a fost datat tot 1797, fiind puțin probabilă o altă datare. Argumentăm această: ipoteză pe baza unei analize stilistice, care ne-a dezvăluit numeroase similitudini: supraîncărcarea fondului și a veșmintelor celor două personaje cu flori argintii — procedeu caracteristic perioadei de început a activității artistice a zugravului popa Sandu, inscripții plasate identic, cu același duct al slovelor etc. ...

Aceste inscripții din care rezultă anul și numele donatorului ca în icoanele pe lemn — demonstrează încă o dată că iconarul popa Sandu, înainte de a trece la pictatul pe sticlă, a fost zugrav de icoane pe lemn.

Isus învățător — 1802: inv. bis. Preuteasa (Fig. 3). Ramă de brad, profilată și canelată, vopsită în roșu și albastru. Isus e reprezentat stînd pe un scaun de judecată stil baroc, cu dreapta binecuvîntînd și în mina stîngă ținînd cartea legilor deschisă, cu textul binecunoscut: („Veniți blagosloviți...”) precum și datarea în chirilice — 1802. Desenul, cromatic și detaliile sînt cele obișnuite pentru acest iconar, ceea ce dovedește utilizarea șablonului

¹ Pentru Icoanele pe sticlă identificate în anul 1976, Vezi G. Grad, *Cele mai vechi icoane pe sticlă din Sălaj*, în *ActaMP*, I, p. 433—439.

În articol s-au strecurat trei erori de tipar. Facem acum cuvenitele rectificări. La pag. 438, rîndul 2, în loc de: „Toate sînt publicate”, se va citi: Toate sînt nepublicate; la lista ilustrațiilor, fig. 4 în loc de: „inv.bis. Domnin” se va citi: „inv.bis. Bălan”; fig. 7 — în loc de „Isus cu viața” se va citi „Isus cu vița”.

pentru toate exemplarele aparținând aceluiași tip iconografic. Remarcăm aerisirea fondului aurit și a veșmintelor, prin renunțarea după 1800, la excesivul decorativism.

Sf. Nicolae — (cca. 1800; inv. bis. Negreni; (Fig. 4). Ramă baițuită și canelată. Fondul aurit ornamentat cu două flori verzi. Sfintul Nicolae e reprezentat stînd pe scaunul arhieresc, stil baroc, cu mîna dreaptă binecuvîntînd și în stînga ținînd cartea evangheliilor închisă. Fața, ușor asimetrică spre stînga, este încadrată de barbă și plete bogate.

Două exemplare aflate în posesia bisericilor din Podișu (Fig. 5) și, respectiv, Bodia (Fig. 6) îl reprezintă pe Arhanghelul Mihail în postura de cavaler biruitor, plutind pe nori, cu sabia dreptății în mîna dreaptă și cu potirul în stînga. O mantie cu falduri bogate, aruncată neglijent peste umeri, constituie un fundal baroc ad-hoc. Ambele exemplare sînt pictate probabil în anii 1799—1800, florile care ornamentează fondul, fiind un argument, în acest sens.

Nicula

Pogorirea Sf. Duh — 1/4; sec. XIX; inv. Liceul de matematică-fizică Jibou; (Fig. 7). În această icoană, talentul și simțul cromatic înnăscut al iconarilor niculeni se afirmă plener, dînd o concludentă probă de măiestrie artistică. Intreaga scenă — cu Maica Domnului (asupra căreia coboară sf. Duh, întruchipat de un porumbel) — înconjurată de 12 personaje biblice așezate simetric (două în prim plan, restul în planul doi și trei, fiind sugerate numai prin nimburile aurite) — denotă echilibrul compozițional și cromatic. Zugravul anonim a utilizat numai tonuri pure: roșu, verde, alb, albastru, etc.

Sf. Gheorghe — 1/4; sec. XIX; inv. bis. Podișu (Fig. 8). Icoană pe suclă de glăjărie, în ramă simplă de brad îl reprezintă pe sf. Gheorghe omorînd balaurul. Linia desenului e grațioasă, plină de umor; calul pare a fi un nevinovat căluț de turță; mantia este abia schițată, poalele ei mulîndu-se peste crupa calului; fața sf. Gheorghe ascunde un abia deghizat suris, iar balaurul se lasă străpuns fără nici o împotrivire. Cromatica: tonuri de roșu purpuriu, verde crud, albastru oțel, alb și gri.

Botezul lui Isus — 1/4; sec. XIX — inv. Muzeul de istorie și artă Zalău, achiziționată de la Bance Elena — Domnin (Fig. 9). În prim plan, frontal, Isus Cristos cu mîinile împreunate pe piept primește taina botezului de la Sf. Ioan Botezătorul, asistat de un înger. Un porumbel — simbolul Sf. Duh — cu corpul alb și aripile galben-portocalii, coboară în flancat de doi nori alb-vineții spre creștetul lui Cristos. Scena este încadrată într-un chenar maroniu, marcat de motivul funiei pe trei laturi.

Maica Domnului cu Pruncul — 1/4; sec. XIX; inv. bis. Badon (Fig. 10). Icoană în ramă simplă de brad vopsită în roșu și albastru. Pe un fond jumătate aunu — partea superioară, jumătate albastru — partea inferioară, se proiectează Maica Domnului cu Isus — copil așezat pe brațul stîng, arătîndu-l mulțimii. E vizibilă stîngăcia zugravului, mai ales în trasarea conturilor mîinilor și figurilor. Personajele sînt încadrate într-un chenar cărămiziu cu motivul funiei. Ca elemente decorative apar, în interiorul chenarului, la dreapta și la stînga personajelor, două motive florale iar în exteriorul chenarului, motive geometrice semiove. Cromatica, — obișnuită la iconarii niculeni: roșu cărămiziu, albastru, verde, auriu etc.

Maica Domnului jalnică — 1/4; sec. XIX; inv. bis. Chendremal (Fig. 11). Maica Domnului în prim plan, semiprofil ocupînd cca. 3/4 din cadru, veghează într-o atitudine de nesfîrșită durere, crucea pe care e răstignit Isus. Mantia Maicii Domnului e presărată cu flori de mărmi inegale, care, într-un fel, sugerează stelele rituale, dar, în actuala dispunere îndeplinesc un rol pur decorativ. Trăsăturile feței sînt fin conturate, expresivitatea figurii fiind sporită de poziția mîinilor. Luna și Soarele — avînd forma unor corpuri pulsatile, sînt martorii vegheii Maicii Domnului. Ca element ornamental apare ghirlanda de frunze și flori, roșii și verzi, ce umple spațiul alb din exteriorul scenei.

Cina cea de taină — 1/4; sec. XIX; inv. bis. Vișoț (Fig. 12). Ramă simplă de brad, vopsită în albastru. Doar trei ucenici sînt reprezentați alături de Isus, în această originală „Cină”. Ioan, cu capul culcat pe pieptul lui Isus, constituie elementul de continuitate, pe linia reprezentării tradiționale a „Cinei”. Desenul e schematicizat la extrem, vizibil mai ales la plasarea mîinilor și figurilor. Chenarul este marcat cu motive vegetale și geometrice — brîu în torsadă și semicercuri concentrice.

Nordul Transilvaniei, probabil Țara Lăpușului

Propunem atenției publicului și specialiștilor mai multe icoane identificate toate pe Valea Someșului, în raza comunei Ilcanda (satele Rogna, Negreni, Măleni, Perii Vadului). Prin mărime stil și cromatică aceste șase exemplare nu se încadrează în nici unul din centrele cunoscute de iconari: Nicula, Sebeș, Ierņuteni, Făgăraș, etc., ci au o notă aparte, care sugerează posibila existență a unor iconari în această zonă sau în imediata apropiere, probabil Țara Lăpușului.

Cert este faptul că din cele șase exemplare, trei icoane reprezentînd „Maica Domnului cu Pruncul” — inv. bis. Măleni (Fig. 13); inv. bis. Rogna (fig. 14) și, respectiv, inv. bis. Perii Vadului (Fig. 15) și Sf. Nicolae — inv. bis. Rogna (Fig. 16) sînt zugrăvite de același zugrav, iar celelalte două: „Isus învățător” — inv. bis. Măleni (Fig. 17); și inv. bis. Negreni (fig. 18), similare cu exemplarul din Purcăreș², de altul. E vizibilă mina aceluiași zugrav, mai ales în trasarea conturilor mîinilor, detaliilor anatomice ale figurii, precum și în ornamentarea fondului și a celorlalte elemente de decor.

Cîrțișoara

Judecata de apoi — Matei Timforea — Cîrțișoara; 4/4; sec. XIX; inv. Muzeul de istorie și artă Zalău (fig. 19), achiziționată de la Bance Elena — Domnin. Icoana, în ramă simplă de brad, reprezintă Judecata de apoi, în viziunea originală a zugravului Matei Timforea. Scenele judecării sînt ordonate în trei registre verticale și unul orizontal — jos. Pe fondul albastru intens se proiectează scaunul de judecată cu balanța dreptății, îngerii care sună din trîmbiță sfîrșitul lumii și, central — sus, în plină slavă apare Isus binecuvîntind cu ambele mîini.

În registrul de jos apar: morții care ies din morminte la auzul judecării din urmă; grupul dreptilor așteptînd intrarea în rai; păcătoșii înghițiți de șuvoiul de foc al Levitanului și Moise cu iudovii.

În registrul din dreapta se disting: Adam, împărații, mucenicii și Maica Domnului ia în registrul din stînga: Eva, patriarhii prorocii și Ioan Botezătorul. Sub tron, șarpele biblic, simbolul păcatului originar, desparte pe Adam de Eva. Pentru a sugera mulțimea persoanelor, zugravul a recurs la procedeul numit „în solzi de pește” — trasarea unor seminimburi succesive care dau iluzia de spațialitate. Cromatică: roșu-aprins, verde și auriu pentru vestimentație, albastru intens pentru fond.

Credem că cercetările ulterioare vor furniza elemente noi, susceptibile să completeze tabloul general al picturii țărănești pe sticlă.

CORNEL GRAD

DES NOUVELLES DATES CONCERNANT LA DIFFUSION DES ICÔNES SUR VERRE DANS LE DÉPARTEMENT DE SĂLAJ

(Résumé)

L'auteur presente aux specialites, 19 icônes sur verre identifiées dans le departement de Sălaj, appartenant aux centres de peintres sur verre:

- 1). Nicula — 6 exemplaires;
- 2). Ierņuteni — 6 exemplaires;
- 3). Cîrțișoara (Matei Timforea) — 1 exemplaire et 4. un centre inconnu du Nord de la Transylvanie, probablement le Pays de Lăpuș — 6 exemplaires.

Deux icônes appartenant au peintre d'icônes le prêtre Sandu de Ierņuteni (La Vierge à l'Enfant et „Le Divin Maitre” ont été peintes à la demande des donateurs Vaida Nede et „rob Gheorghe nemeșu” du village de Birsăuța, en 1797 et elles sont considérées les plus anciennes icônes sur verre.

² C. Grad, *op. cit.*, p. 437.



17

Fig. 17. Isus învățător — 1/4 sec. XIX — Nordul Transilvaniei — Lăpuș (?) 62 × 50; inv. bis. Măleni



18

Fig. 18. Isus învățător — 1/4 sec. XIX; Nordul Transilvaniei — Lăpuș (?) 62 × 50; inv. bis. Negreni



19

Fig. 19. Judecata de apoi — 4/4 sec. XIX; Matei Timforea — Cîrțișoara ;
47 × 40,5 ; inv. Muzeul de istorie și artă Zalău